

Themadeel

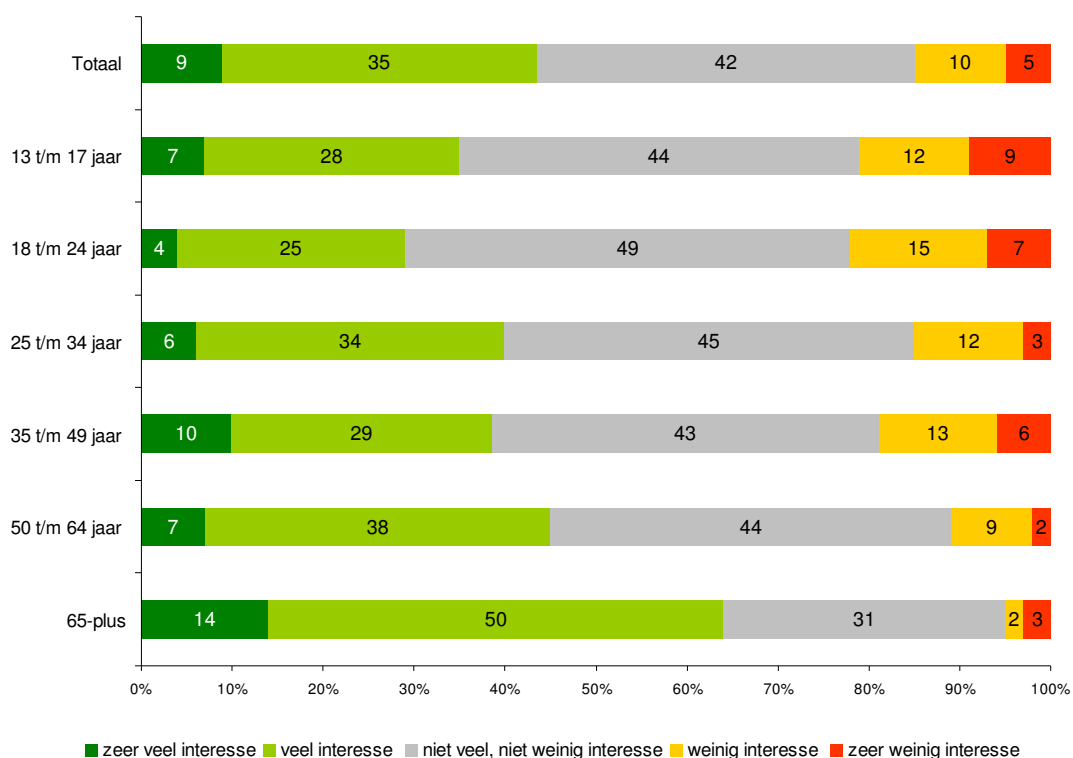
5 Interesse in de Tweede Wereldoorlog

Het Ministerie van VWS heeft per 1 januari 2011 zes taken op het gebied van herinnering aan de Tweede Wereldoorlog aan het Nationaal Comité 4 en 5 mei overgedragen. Twee van deze taken hebben betrekking op educatie en voorlichting. In het licht van deze nieuwe taken is dit jaar in het themadeel de interesse voor de Tweede Wereldoorlog (hoofdstuk 5) onderzocht, evenals de informatiebronnen over de oorlog die men gebruikt (hoofdstuk 6).

5.1 Interesse Nederlanders in de Tweede Wereldoorlog is redelijk groot

44% van de Nederlandse burgers is geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog. Bij 9% is de interesse zeer groot en 35% geeft aan veel interesse te hebben. Hierbij zijn grote verschillen in leeftijd te zien. De interesse is bij 65-plussers het grootst: 64% is (zeer) geïnteresseerd. Bij jongeren van 18 tot en met 24 jaar is de interesse het minst. Van deze groep jongeren zegt 29% veel tot zeer veel interesse te hebben en 22% weinig tot zeer weinig.

31 | Hoeveel interesse heeft u in de Tweede Wereldoorlog? (n=929)

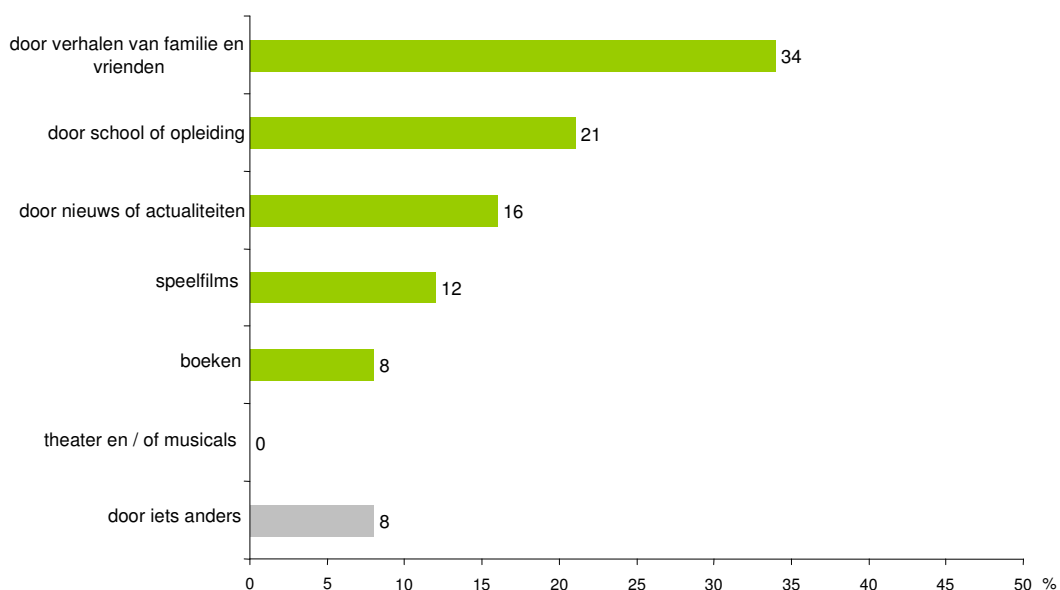

Mannen zijn over het algemeen meer in de oorlog geïnteresseerd dan vrouwen. De helft van de mannen (51%) geeft aan veel tot zeer veel interesse te hebben. Bij vrouwen is dat met 36% aanzienlijk minder. De verschillen in etnische herkomst en opleidingsniveau zijn klein. Wel zijn lager opgeleiden (12%) vaker dan middelbaar (6%) en hoger opgeleiden (9%) zeer geïnteres-

seerd in de Tweede Wereldoorlog. Dit kan te maken hebben met het gegeven dat ouderen meer interesse hebben in de oorlog en gemiddeld lager opgeleid zijn dan jongeren.

Aan de mensen met 'zeer veel', 'veel' en 'niet veel, niet weinig interesse' is gevraagd waardoor zij geïnteresseerd zijn geraakt in de oorlog. Een derde van hen is vooral geïnteresseerd geraakt in de Tweede Wereldoorlog door verhalen van familie en vrienden. Een op de vijf heeft zijn interesse gekregen via school of opleiding. Nieuws en actualiteiten spelen voor 16% van hen een rol in het ontstaan van hun interesse en films voor 12%.

32 | Waardoor bent u het meest geïnteresseerd geraakt in de Tweede Wereldoorlog? (n=793)

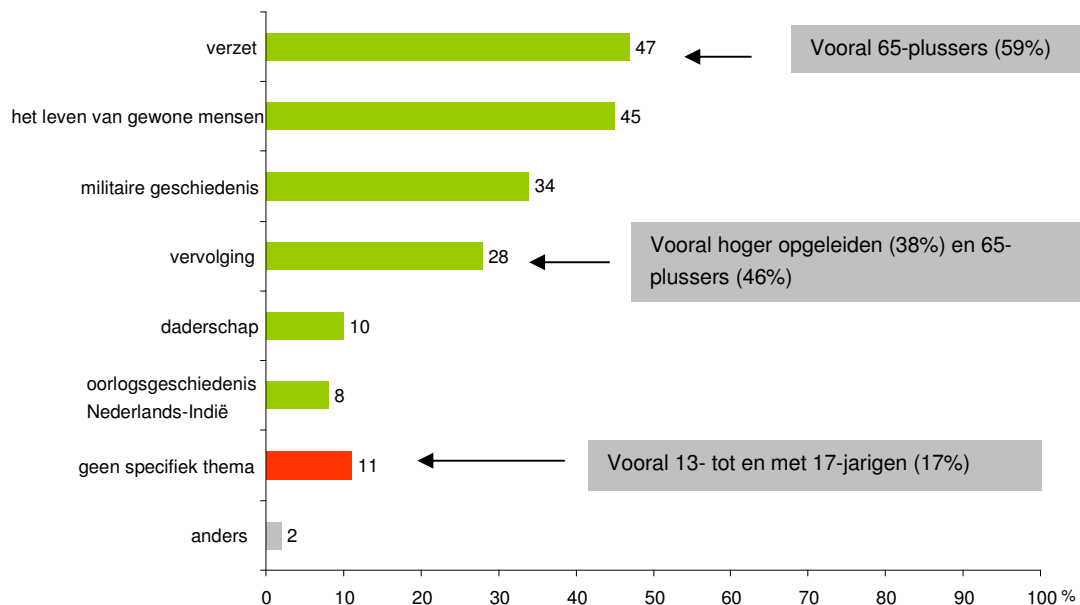

Ook hier zijn verschillen in leeftijd te zien. Verhalen van familie en vrienden zijn voor 50- tot en met 64-jarigen (46%) de belangrijkste bron van interesse. School en opleiding hebben een belangrijke invloed op de interesse van de jongere generaties, met name jongeren van 13 tot en met 17 jaar. Bijna de helft van deze groep (49%) heeft interesse in de oorlog gekregen door school of opleiding. Verhalen van familie en vrienden (23%) worden door jongeren van 13 tot en met 17 jaar veel minder vaak als belangrijkste reden genoemd.

Naast leeftijd is ook het opleidingsniveau van invloed op de manier waarop mensen geïnteresseerd raken in de Tweede Wereldoorlog. Zo is 41% van de lager opgeleiden door verhalen van familie en vrienden geïnteresseerd geraakt in de oorlog, terwijl dat voor hoger opgeleiden met 28% een stuk minder geldt. Bij hoger opgeleiden speelt hun opleiding een belangrijke rol: 30% is door het onderwijs in de oorlog geïnteresseerd geraakt, terwijl dat bij lager opgeleiden 13% is. Verder geven hoger opgeleiden (17%) relatief vaak aan door boeken geïnteresseerd te raken, terwijl lager opgeleiden (11%) vaker door films geïnteresseerd raken.

Verzet en het leven van gewone mensen tijdens de oorlog zijn de twee aspecten van de oorlog waarin Nederlanders de meeste interesse hebben. Militaire geschiedenis vindt een derde van hen interessant, iets minder dan een op de drie vindt de vervolging het interessantste aspect van de oorlog.

33 | Welk aspect van de Tweede Wereldoorlog heeft vooral uw interesse? (meer antwoorden mogelijk; n=793)

Ook hier zijn aanzienlijke verschillen in achtergrondkenmerken te zien. 65-plussers (59%) zijn vooral geïnteresseerd in het verzet. De helft van de vrouwen (52%) vindt het leven van gewone mensen interessant, terwijl dat bij mannen met 39% lager is. Mannen (47%) zijn daarentegen meer geïnteresseerd in militaire geschiedenis. Bij vrouwen is dat 20%. Hoger opgeleiden (38%) zijn vaker dan lager opgeleiden (23%) geïnteresseerd in het onderwerp vervolging. Ook 65-plussers (46%) zijn vaak in vervolging geïnteresseerd.

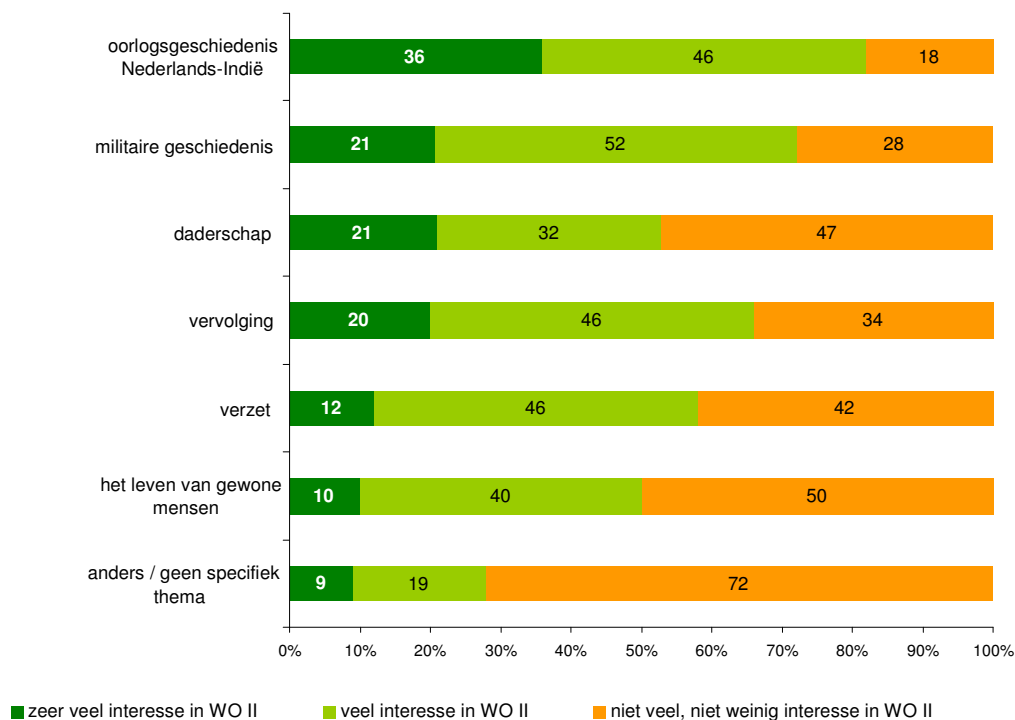
De verschillen tussen de leeftijdsgroepen in interessegebieden zijn klein. De verschillen tussen de jongste en oudste groep zijn het grootste. In tabel 34 zijn de interesses uitgesplitst naar leeftijd. 65-plussers zijn meer dan jongeren van 13 tot en met 17 jaar geïnteresseerd in verzet, het leven van gewone mensen, vervolging en de oorlogsgeschiedenis van Nederlands-Indië. Jongeren zijn bijna even vaak als 65-plussers geïnteresseerd in militaire geschiedenis, maar geven ook vaker aan niet geïnteresseerd te zijn in een specifiek onderwerp. 50- tot en met 64-jarigen zijn vaker dan de andere leeftijdsgroepen geïnteresseerd in militaire geschiedenis.

34 | Welk aspect van de Tweede Wereldoorlog heeft vooral uw interesse? (uitgesplitst naar leeftijd; meer antwoorden mogelijk; n=793)

	totaal	13 – 17	18 – 24	25 – 34	35 – 49	50 – 64	65-plus
	%	%	%	%	%	%	%
▪ verzet	47	37	49	45	45	42	59
▪ het leven van gewone mensen	45	26	35	44	49	49	49
▪ militaire geschiedenis	34	31	28	28	36	40	32
▪ vervolging	28	20	22	26	25	26	46
▪ ouderschap	10	8	13	9	11	7	12
▪ oorlogsgeschiedenis Nederlands-Indië	7	4	1	5	6	8	17
▪ geen specifiek thema	11	17	16	16	10	11	5
▪ anders	2	5	6	3	-	2	1

In de onderstaande figuur is per interessegebied aangegeven in welke mate mensen geïnteresseerd zijn in de Tweede Wereldoorlog. Hieruit blijkt dat 36% van de mensen met interesse in de oorlogsgeschiedenis van Nederlands-Indië 'veel' of 'zeer veel' interesse heeft in de Tweede Wereldoorlog.

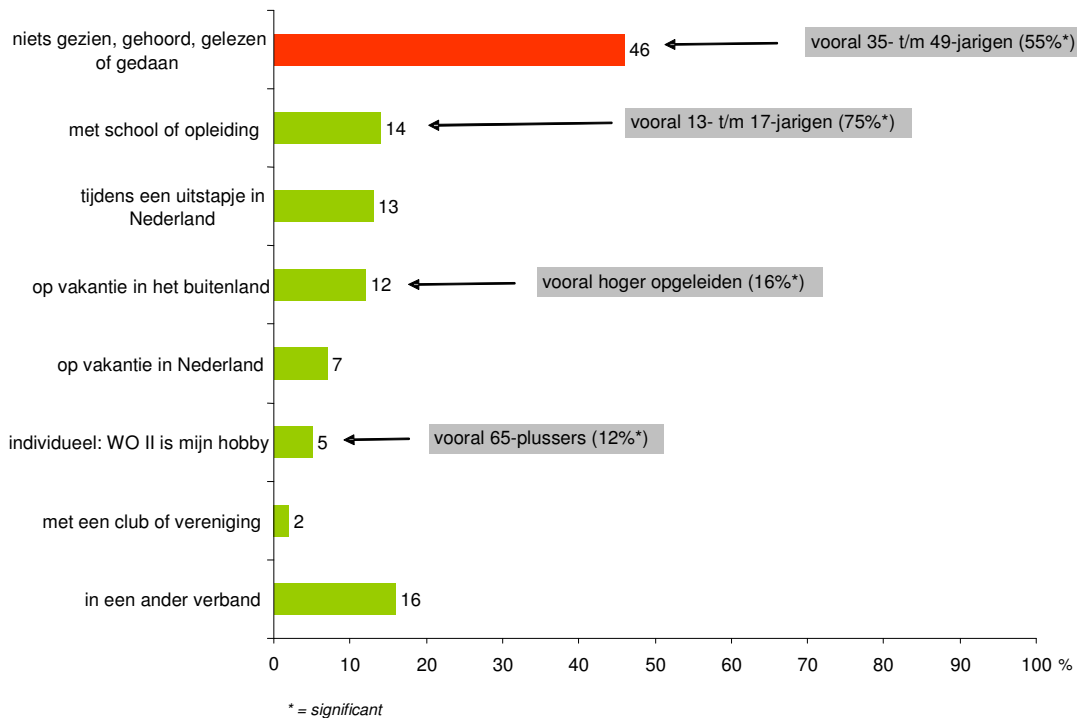
35 | Mate van interesse in de Tweede Wereldoorlog binnen de verschillende interessegebieden (n=793)

5.2 Onderwijs speelt actieve rol in het betrekken van de oorlog in de leefwereld van jongeren

De helft van de Nederlanders (54%) heeft het afgelopen jaar iets gezien, gehoord, gelezen of gedaan dat te maken heeft met de Tweede Wereldoorlog. Het vaakst gebeurt dat via school of opleiding, tijdens een uitstapje in Nederland of op vakantie in het buitenland.

36 | In welk verband heeft u het afgelopen jaar iets gezien, gehoord, gelezen of gedaan met de Tweede Wereldoorlog? (n=929)

De groep 13- tot en met 17-jarigen heeft het afgelopen jaar het vaakst iets met de oorlog gedaan. 75% heeft iets gedaan in schoolverband. School speelt dus een actieve rol in het betrekken van de Tweede Wereldoorlog in de leefwereld van jongeren. In de vorige paragraaf bleek al dat de school voor 13- tot en met 17-jarigen een belangrijke rol heeft gespeeld bij het ontstaan van hun interesse in de Tweede Wereldoorlog.

De groep 35- tot en met 49-jarigen heeft het afgelopen jaar het minst gezien, gehoord, gelezen of gedaan met de Tweede Wereldoorlog. Hoger opgeleiden hebben vaker dan de andere groepen iets gezien, gehoord, gelezen of gedaan met betrekking tot de oorlog. Zij doen vaker iets met de oorlog tijdens een vakantie in het buitenland dan lager opgeleiden. Voor 12% van de 65-plussers is de Tweede Wereldoorlog een 'hobby'. Bij het antwoord 'ander verband' hebben mensen vooral activiteiten als antwoord gegeven, zoals het lezen van boeken of het kijken van films.

Uit de groepsdiscussies

Van de deelnemers aan de groeps gesprekken zijn er slechts enkele personen die intrinsieke interesse hebben in de Tweede Wereldoorlog. Het is echter niet zo dat men niet in contact komt met de Tweede Wereldoorlog. Desgevraagd blijken enkele jongeren bijvoorbeeld Kamp Westerbork te hebben bezocht, toen ze een paar dagen op vakantie waren in een nabij gelegen vakantiepark. Op vakantie neemt men wel vaak de moeite voor een bezoek aan plaatsen die een rol spelen in de oorlogsgeschiedenis.

Samengevat kan worden gesteld dat de interesse in de Tweede Wereldoorlog redelijk groot is. De helft van de Nederlanders heeft het afgelopen jaar iets gedaan, gehoord of gelezen over de Tweede Wereldoorlog. Verhalen van familie en vrienden stimuleren vooral bij ouderen hun interesse in de Tweede Wereldoorlog, terwijl voor jongeren de school of opleiding een stimulerende rol speelt. Verzet en het leven van gewone mensen zijn de twee aspecten van de oorlog waarin de Nederlandse burgers de meeste interesse hebben.

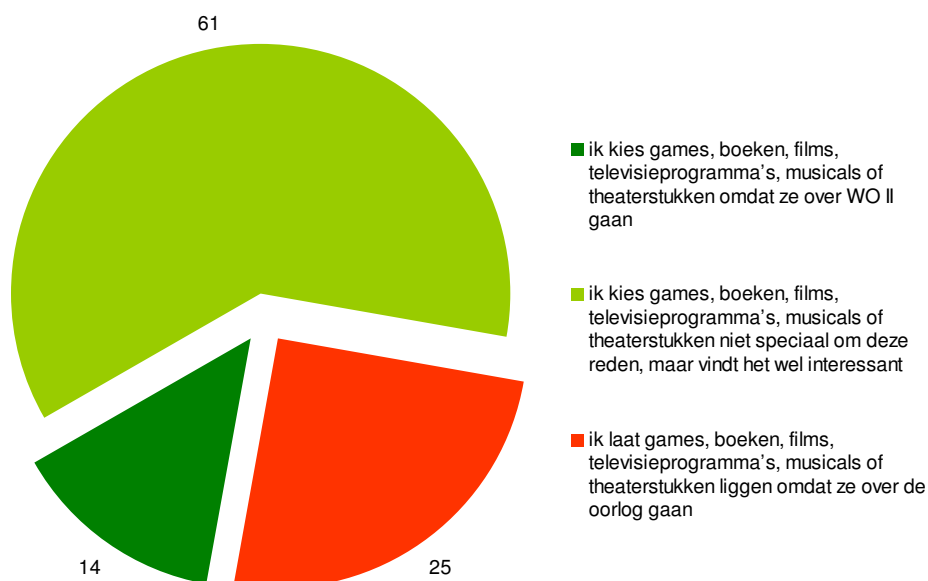
6 Informatiebronnen over de Tweede Wereldoorlog

In dit hoofdstuk staan de informatiebronnen van Nederlanders in relatie tot de oorlog centraal. In de eerste paragraaf wordt ingegaan op de vraag of de Tweede Wereldoorlog nog een rol speelt bij de keuze van games, boeken, films, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken. In de tweede paragraaf staan het museumbezoek en het bezoek aan historische plaatsen centraal.

6.1 Tweede Wereldoorlog speelt kleine rol bij keuze games, boeken, films, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken

In hoeverre speelt de oorlog nog een rol bij de keuze van games, boeken, films, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken van mensen? Laten zij die liggen omdat het over de oorlog gaat? Of vinden zij die juist interessant als ze over de oorlog gaan?

37 | Welke uitspraak is het meest op u van toepassing als het om games, boeken, films, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken over de Tweede wereldoorlog gaat? (in procenten; n=929)

De Tweede Wereldoorlog is bij zes op de tien Nederlanders niet van invloed op de keuze van games, boeken, films, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken. Een kwart laat deze zaken juist liggen, omdat ze over de oorlog gaan en 14% kiest juist voor deze zaken omdat ze over de oorlog gaan.

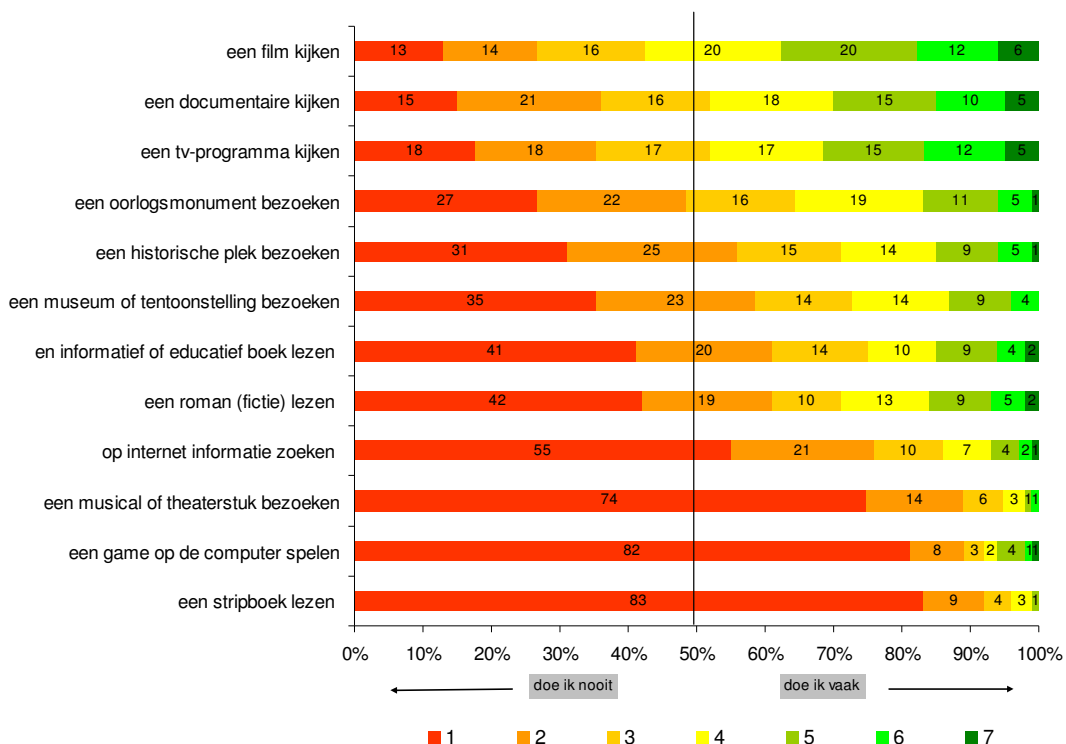
Dit geldt vooral voor vrouwen (34%) en lager opgeleiden (31%). Zij laten games, boeken, films, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken vaker links liggen *omdat* ze over de oorlog

gaan dan mannen (17%) en hoger opgeleiden (19%). Mensen van 65 jaar en ouder (21%) kiezen vaker een boek, film, televisieprogramma, musical of theaterstuk *omdat* ze over de oorlog gaan dan de andere leeftijdsgroepen.

Ook is nagegaan hoe vaak men via verschillende bronnen in contact komt met de oorlog. Nederlanders kijken vaker films, documentaires en tv-programma's over de Tweede Wereldoorlog dan dat zij oorlogsmonumenten, tentoonstellingen, musea of historische plekken bezoeken. Er worden betrekkelijk weinig romans gelezen die over de oorlog gaan en het theater- en musicalbezoek van stukken die over de oorlog gaan is laag. Informatieve of educatieve boeken en internet worden evenmin vaak geraadpleegd om informatie op te zoeken over de oorlog. Games en stripboeken die over de oorlog gaan worden nauwelijks gespeeld of gelezen.

38 | Een <...> over de Tweede Wereldoorlog kijken, bezoeken of lezen doe ik (...) (n=929)

Er is een positief verband tussen de interesse die men in de Tweede Wereldoorlog heeft en de mate waarin men films, documentaires en tv-programma's over de Tweede Wereldoorlog kijkt, er boeken over leest, op internet informatie zoekt of dat men oorlogsmonumenten, tentoonstellingen, musea of historische plekken bezoekt. Overall geldt dat hoe groter de interesse in de oorlog is, des te vaker men deze dingen doet. Alleen het bezoeken van een theaterstuk of musical over de Tweede Wereldoorlog wordt vaker gedaan door mensen die 'veel' of 'niet veel, niet weinig interesse' in de oorlog hebben.

39 | Een <...> over de Tweede Wereldoorlog kijken, bezoeken, of lezen doe ik ... (percentages 5, 6, 7 'doe ik vaak'; uitgesplitst naar leeftijd; n=929)

	totaal	13 – 17	18 – 24	25 – 34	35 – 49	50 – 64	65-plus
	%	jaar	jaar	jaar	jaar	jaar	%
▪ film kijken	37	25	30	40	34	39	45
▪ documentaire kijken	30	17	14	29	31	32	45
▪ tv-programma kijken	32	14	17	29	31	32	51
▪ oorlogsmonument bezoeken	16	11	9	15	13	19	25
▪ roman lezen	16	8	9	16	19	13	21
▪ historische plek bezoeken	15	8	10	14	16	16	20
▪ informatief of educatief boek lezen	15	11	8	10	12	15	30
▪ museum- of tentoonstelling	13	10	8	10	11	12	27
▪ op internet informatie zoeken	7	6	8	6	11	3	7
▪ een game op de computer spelen	5	17	11	7	2	6	-
▪ een musical of theaterstuk bezoeken	3	2	2	7	4	-	1
▪ een stripboek lezen	1	5	2	2	-	-	-

De voorgelegde activiteiten laten grote verschillen zien naar leeftijd. Zo worden films, tv-programma's en documentaires over de oorlog significant vaker door 65-plussers bekeken dan door de andere leeftijdsgroepen. Hierbij is het leeftijdsverschil bij films klein: dit wordt door zowel ouderen als jongeren vaak gedaan. Documentaires en tv-programma's worden door jongeren weinig bekeken. Pas vanaf de groep van 25 jaar en ouder worden tv-programma's en documentaires vaker bekeken.

Ook bezoeken 65-plussers vaker oorlogsmonumenten, musea en tentoonstellingen en lezen ze vaker romans en informatieve of educatieve boeken over de Tweede Wereldoorlog. Bij stripboeken en games is het verband juist omgekeerd: hoe jonger men is, des te vaker men aan geeft wel eens een stripboek over de oorlog te lezen of er een game over te spelen. Games zijn vooral bij de 13- tot en met 17-jarigen populair. Zo speelt 17% wel eens een game die over de oorlog gaat. Het meest genoemde spel is *Call of Duty*, een reeks oorlogsspellen die zich afspeelen in de Tweede Wereldoorlog. Informatie over de oorlog zoeken op internet wordt door 35- tot en met 49-jarigen het vaakst gedaan (11%). Er wordt vooral gezocht via *Google* of *Wikipedia*. Op de andere achtergrondkenmerken zijn verder weinig verschillen te zien.

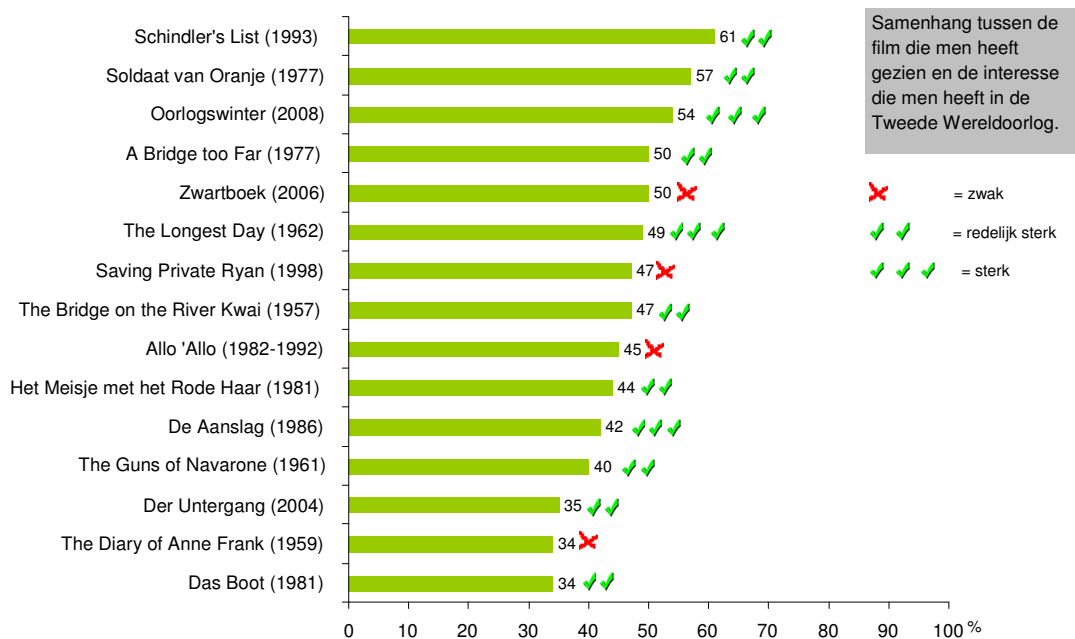
De verschillen in bezoek-, lees-, en kijkgedrag zijn het grootst tussen Nederlanders die 4 en 5 mei wel belangrijk vinden en Nederlanders die 4 en 5 mei niet belangrijk vinden. Mensen die de Nationale Herdenking op 4 mei en de viering op 5 mei belangrijk vinden, kijken meer films, documentaires en tv-programma's over de Tweede Wereldoorlog dan mensen die 4 en 5 mei niet belangrijk vinden.

40 | Een <...> over de Tweede Wereldoorlog kijken, bezoeken of lezen doe ik (...) (percentages schalen 6 en 7; doe ik vaak; n=929)

(...) doe ik vaak	herdenken 4 mei	herdenken 4 wel	vieren 5 mei niet	vieren 5 mei wel
	niet belangrijk	belangrijk	belangrijk	belangrijk
	%	%	%	%
• films kijken	4	20	8	20
• documentaires kijken	5	18	5	17
• tv-programma's kijken	8	19	5	20

Ook is nagegaan welke films, documentaires en tv-programma's het meest worden bekeken. De spontane bekendheid van *Schindlers List* is het grootst, gevolgd door *Soldaat van Oranje* en *Zwartboek*. Daarnaast is een lijst met 33 titels voorgelegd, waarbij gevraagd is welke films men zelf gezien heeft. In de top-15 van meest bekeken films en televisieprogramma's staan 14 films en 1 televisieprogramma ('Allo 'Allo). Van de 14 films zijn er vijf Nederlandse producties. *Schindlers List* is de meest genoemde film, gevolgd door *Soldaat van Oranje*.

41 | Welke van de onderstaande films en tv-programma's die (deels) over de Tweede Wereldoorlog gaan heeft u gezien? (meer antwoorden mogelijk; top 15; n=929)

Schindlers List (1993) is de meest bekeken film die (deels) over de oorlog gaat. De film over de industrieel Oskar Schindler die Joodse burgers voor vervolging tracht te redden is, populair bij zowel mannen als vrouwen. Hoger opgeleiden (69%) hebben de film vaker gezien dan lager opgeleiden (55%). Jongeren van 13 tot en met 17 jaar (26%) minder vaak dan mensen van 18 jaar en ouder.

Soldaat van Oranje (1977) is de meest bekende Nederlandse productie die (deels) over de oorlog gaat. Deze film over de verzetsheld Erik Lanshof (Rutger Hauer) is relatief meer bekeken door Nederlanders van 35-jaar en ouder (alle leeftijdsgroepen boven 65%) dan door mensen onder de 35 jaar (alle leeftijdsgroepen onder 42%).

Oorlogswinter (2008) is eveneens een Nederlandse productie. Deze familiefilm gaat over het verzet van de Nederlanders tijdens de hongervinter van 1944, vanuit het vertelperspectief van de 14-jarige hoofdpersoon Michiel. Opvallend aan deze film is dat er qua 'kijkcijfers' geen significante verschillen te vinden zijn tussen de verschillende achtergrondkenmerken.

In de vorige figuur (41) is ook het verband weergegeven tussen de interesse die men in de oorlog heeft en de films die men heeft gezien. Bij *Oorlogswinter*, *The Longest Day* en *De Aanslag* is dit verband het sterkst: hoe groter de interesse in de oorlog, des te vaker men deze films gezien heeft. Ook de aspecten van de oorlog waarin mensen geïnteresseerd zijn hebben invloed op de films die mensen hebben gezien.

In de onderstaande tabel zijn de verschillen in leeftijd weergegeven. De filmkeuze van jongeren en ouderen loopt sterk uiteen. Ook hier is een leeftijdseffect zichtbaar. Zo worden recente films als *Oorlogswinter*, *Zwartboek* en *Saving Private Ryan* relatief beter bekeken door jongeren, terwijl oudere klassiekers als *Soldaat van Oranje*, *The Longest Day* en *The Bridge on the River Kwai* beter bekend zijn bij ouderen.

42 | Welke van de onderstaande films en tv-programma's die (deels) over de Tweede Wereldoorlog gaan heeft u gezien? (meer antwoorden mogelijk; uitgesplitst op leeftijd; top 10; n=929)

	totaal	13 – 17 jaar	18 – 24 jaar	25 – 34 jaar	35 – 49 jaar	50 – 64 jaar	65-plus
	%	%	%	%	%	%	%
▪ Schindler's List	61	26	50	71	62	67	62
▪ Soldaat van Oranje	57	29	42	34	68	67	68
▪ Oorlogswinter	54	60	58	56	55	51	56
▪ A Bridge too Far	50	18	32	40	55	60	64
▪ Zwartboek	50	42	52	57	54	47	45
▪ The Longest Day	49	18	29	35	52	63	66
▪ The Bridge over the River Kwai	47	9	14	33	47	62	78
▪ Saving Private Ryan	47	21	44	60	55	48	33
▪ 'Allo 'Allo	45	22	32	49	55	43	45
▪ Het Meisje met het Rode Haar	45	9	16	21	60	62	50
▪ De Aanslag	42	20	20	37	50	45	55
▪ The Guns of Navarone	40	11	12	21	43	57	61
▪ Der Untergang	35	22	37	53	37	31	26
▪ The Diary of Anne Frank	34	29	29	33	35	37	31
▪ Das Boot	34	8	20	27	46	36	37

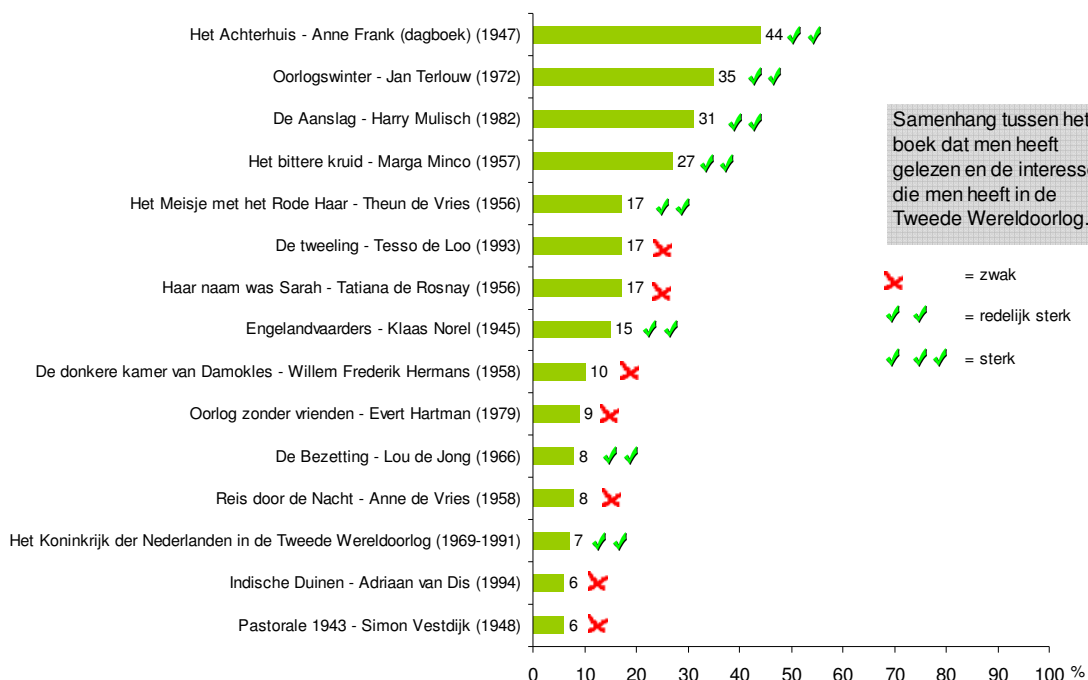
Een minder sterk verband is er tussen de keuze van films en interessegebieden. Als we naar de top-3 van meest bekeken films kijken, zien we dat mensen die geïnteresseerd zijn in vervolging (78%) de film *Schindler's List* vaker hebben gezien dan mensen die geïnteresseerd zijn in militaire geschiedenis (69%). *Soldaat van Oranje* is daarentegen weer vaker gezien door mensen die interesse hebben in militaire geschiedenis (73%) dan door mensen die geïnteresseerd zijn in vervolging (72%). De verschillen zijn echter klein. Op één uitzondering na: mensen die geïnteresseerd zijn in de oorlogsgeschiedenis van voormalig Nederlands-Indië hebben de film *The Bridge on the River Kwai* (79%) het vaakst gezien. Deze film van 1957, met Alec Guinness in de hoofdrol, speelt zich af in Thailand en Birma tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Uit de groepsgesprekken

Uit de groepsgesprekken blijkt dat jongeren soms zeer geraakt kunnen worden door films of series die zich in de Tweede Wereldoorlog afspelen. Films als *Saving Private Ryan*, *Schindler's List* en *The Longest Day* worden genoemd. Als serie komt *Band of Brothers* naar voren; diverse jongeren hebben deze serie gevolgd en hebben er zelfs een dvd-box van in huis. De series *De Oorlog* en *13 in de Oorlog* zijn aan hen voorbij gegaan. De belangrijkste reden hiervoor is dat veel jongeren niet naar de publieke omroep kijken waar deze series werden uitgezonden.

Ook is nagegaan welke boeken het meest worden gelezen. Hierbij wordt *Het Achterhuis* van Anne Frank spontaan het vaakst genoemd als boek dat de meeste indruk heeft gemaakt, gevolgd door *Oorlogswinter* en *De Aanslag*. Ook is een lijst voorgelegd met 26 boeken waarvan is gevraagd welke boeken men gelezen heeft.

43 | Welke van de onderstaande boeken die (deels) gaan over de oorlog heeft u gelezen? (meer antwoorden mogelijk; n=929)

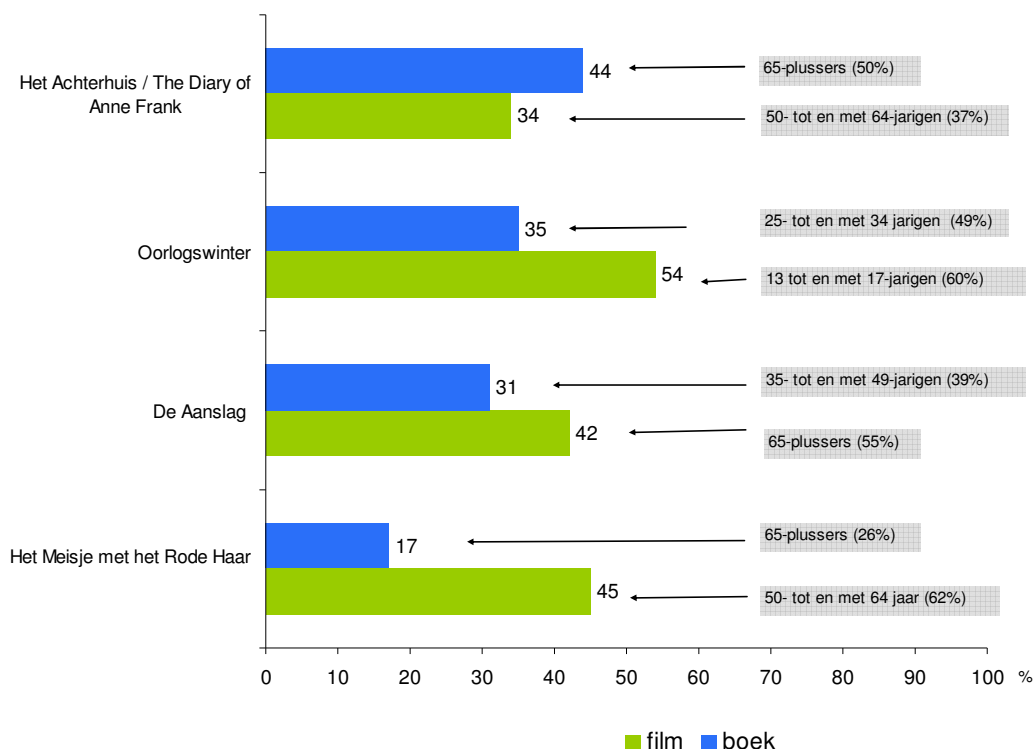

Het Achterhuis van Anne Frank is het meest gelezen boek: 44% van de Nederlandse bevolking heeft het gelezen, gevolgd door *Oorlogswinter* (35%) en *De Aanslag* (31%).

Hoger opgeleiden (53%) hebben *Het Achterhuis* (1945) vaker gelezen dan lager opgeleiden (40%), vrouwen (53%) vaker dan mannen (34%) en jongeren onder de 24 jaar (beide leeftijdsgroepen onder de 34%) minder vaak dan mensen boven de 24 jaar (alle leeftijdsgroepen boven de 43%). Ook *Oorlogswinter* (1972) van Jan Terlouw wordt vaker gelezen door hoger opgeleiden (53%) dan door lager opgeleiden (27%). Het boek is verder opvallend populair onder 25- tot en met 34-jarigen (49%). *De Aanslag* (1982) van Harry Mulisch wordt vooral gelezen door Nederlanders van 25 jaar en ouder (alle leeftijdsgroepen boven de 26%). Onder de 25 jaar wordt het boek minder gelezen (alle leeftijdsgroepen onder de 17%).

In de voorgaande figuur (43) is ook het verband weergegeven tussen de interesse die men in de oorlog heeft en de boeken die men heeft gelezen. Deze verbanden zijn over het algemeen minder sterk dan bij films. Zo is bij geen enkel boek een sterk verband waar te nemen tussen de interesse die men in de oorlog heeft en het boek dat men gelezen heeft. Dit kan betekenen dat de mate van interesse die men in de oorlog heeft een veel grotere invloed heeft op de keuze van films dan van boeken.

44 | Vergelijking van verfilmde boeken die (deels) over de Tweede Wereldoorlog gaan en in de top15 van meest gelezen boeken en meest bekeken films voorkomen (percentage's gelezen; n=929).

Er zijn vier verfilmde boeken, waarvan de titels in zowel de top-15 van films als boeken voorkomen (figuur 44). *Oorlogswinter* komt in beide rankings zelfs in de top-3 voor. Ook is aangegeven door welke leeftijdsgroep de film het meest bekeken is en welke leeftijdsgroep het boek het

meest gelezen heeft. Hierbij is geen rekening gehouden met significante verschillen tussen leeftijdsgroepen.

45 | Welke van de onderstaande boeken die (deels) over de Tweede Wereldoorlog gaan heeft u gelezen? (meer antwoorden mogelijk; uitgesplitst op leeftijd; top 10; n=929)

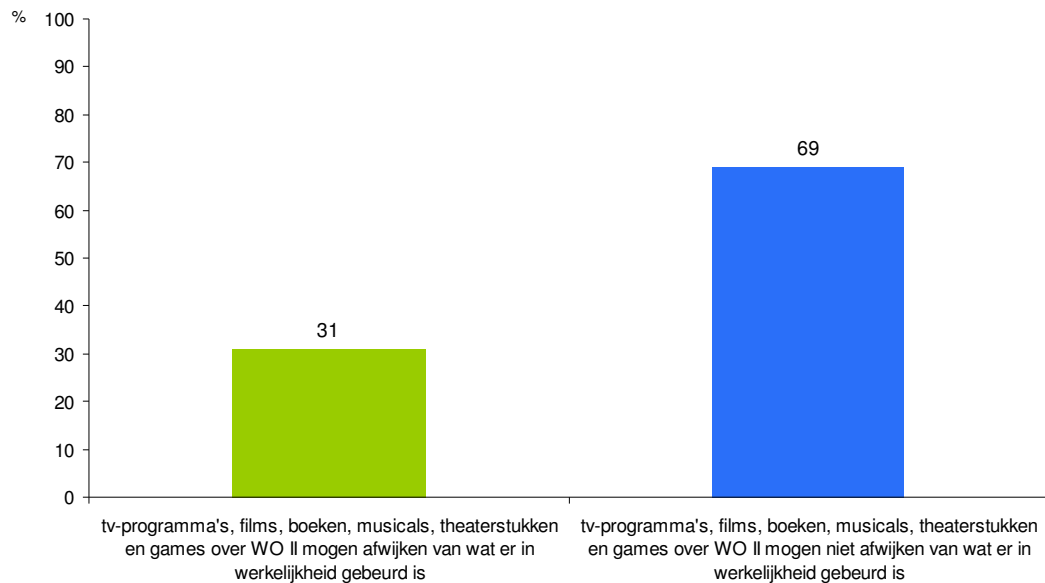
	totaal	13 – 17 jaar	18 – 24 jaar	25 – 34 jaar	35 – 49 jaar	50 – 64 jaar	65-plus
	%	%	%	%	%	%	%
▪ Het Achterhuis	44	35	28	43	47	45	50
▪ Oorlogswinter	35	35	24	49	41	27	30
▪ De Aanslag	31	15	17	34	39	26	36
▪ Het Bittere Kruid	27	7	12	31	33	30	25
▪ Haar naam was Sarah	17	13	13	16	17	15	26
▪ De Tweeling	17	7	13	19	14	16	28
▪ Het Meisje met het Rode Haar	17	4	6	10	18	22	26
▪ Engelandvaarders	15	2	3	9	16	19	27
▪ De donkere kamer van Damokles	10	2	4	9	12	15	9
▪ Oorlog zonder vrienden	9	5	5	20	12	7	2
▪ Reis door de Nacht	8	8	4	7	10	10	5
▪ De Bezetting	8	-	3	1	5	8	25
▪ Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog	7	1	1	1	6	7	21
▪ Pastorale 1943	6	1	3	2	6	8	9
▪ Indische Duinen	6	-	1	4	4	7	13

De verschillen in leeftijd zijn minder eenduidig dan bij films. *Het Achterhuis* en *Oorlogswinter* worden door alle leeftijdscategorieën redelijk vaak tot vaak gelezen. Verder is het opmerkelijk dat het boek *Oorlog zonder Vrienden* relatief vaak gelezen is door mensen van 25 tot en met 34 jaar. *De Bezetting* en *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* (beide van Loe de Jong) zijn vaak gelezen door 65-plussers.

Het verband tussen de keuze van boeken en interessegebieden is zwak. Het enige dat opvalt is dat Nederlanders die geïnteresseerd zijn in vervolging en ouderschap meer boeken en romans lezen die (deels) over de oorlog gaan, dan Nederlanders die interesse hebben in militaire geschiedenis. Zo geeft 27% van deze laatste groep aan geen boeken over de oorlog te hebben gelezen, tegenover 14% van de mensen die geïnteresseerd zijn in ouderschap of vervolging.

Tot slot is gevraagd of tv-programma's, films, boeken, musicals, theaterstukken of games die over de oorlog gaan, mogen afwijken van wat er in werkelijkheid gebeurd is. Ongeveer een derde van de Nederlandse burgers is van mening dat in tv-programma's, films, boeken, musicals, theaterstukken of games die over de oorlog gaan niet mag worden afgeweken van wat er in werkelijkheid is gebeurd. 65-plussers (76%) zijn het vaker eens met deze stelling dan 13- tot en met 17-jarigen (64%) en 18- tot en met 24-jarigen (61%).

46 | Met welke van de volgende uitspraken bent u het meest eens? (n=929)

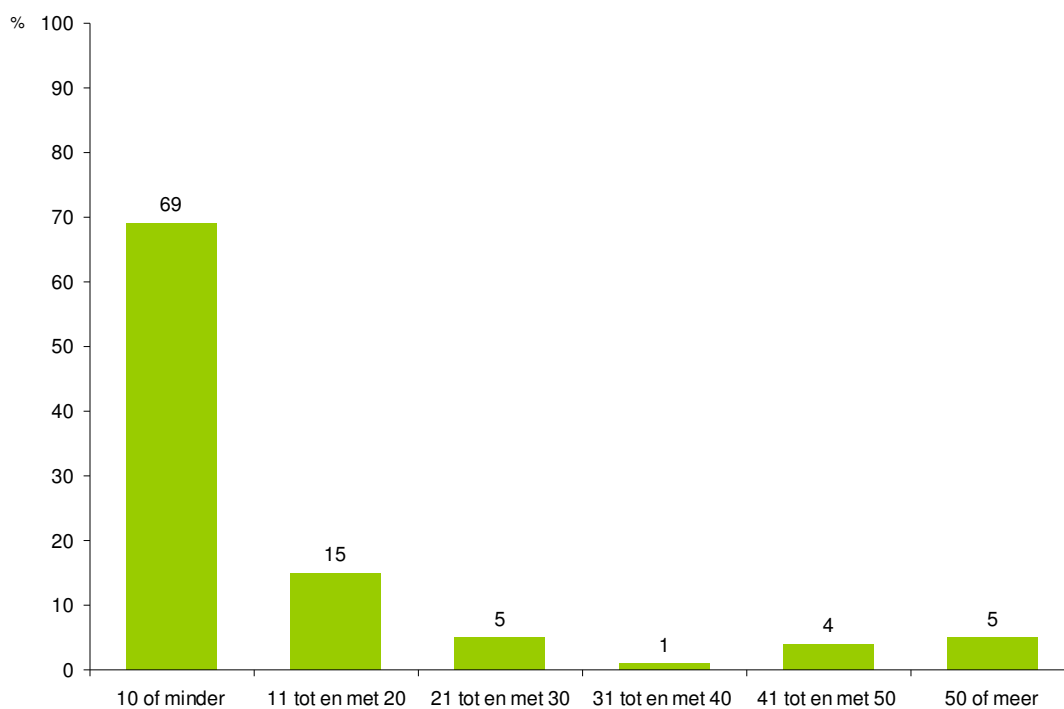
6.2 Musea en historische plaatsen redelijk goed bezocht

In deze paragraaf staan het museumbezoek en bezoek aan historische plaatsen centraal. Ook wordt ingegaan op de vraag welke musea mensen in de toekomst nog zouden willen bezoeken. Eerst is gevraagd hoeveel musea er in Nederland zijn die aandacht aan de Tweede Wereldoorlog besteden.

Er zijn in Nederland meer dan 100 musea waarin aandacht wordt besteed aan de Tweede Wereldoorlog. 69% van de Nederlanders denkt echter dat er in Nederland 10 of minder musea zijn die aandacht besteden aan de Tweede Wereldoorlog. Deze lage schatting geeft aan dat veel van dergelijke musea relatief onbekend zijn bij het grote publiek. Bij de inschatting zijn geen significante verschillen tussen de verschillende achtergrondkenmerken te zien.

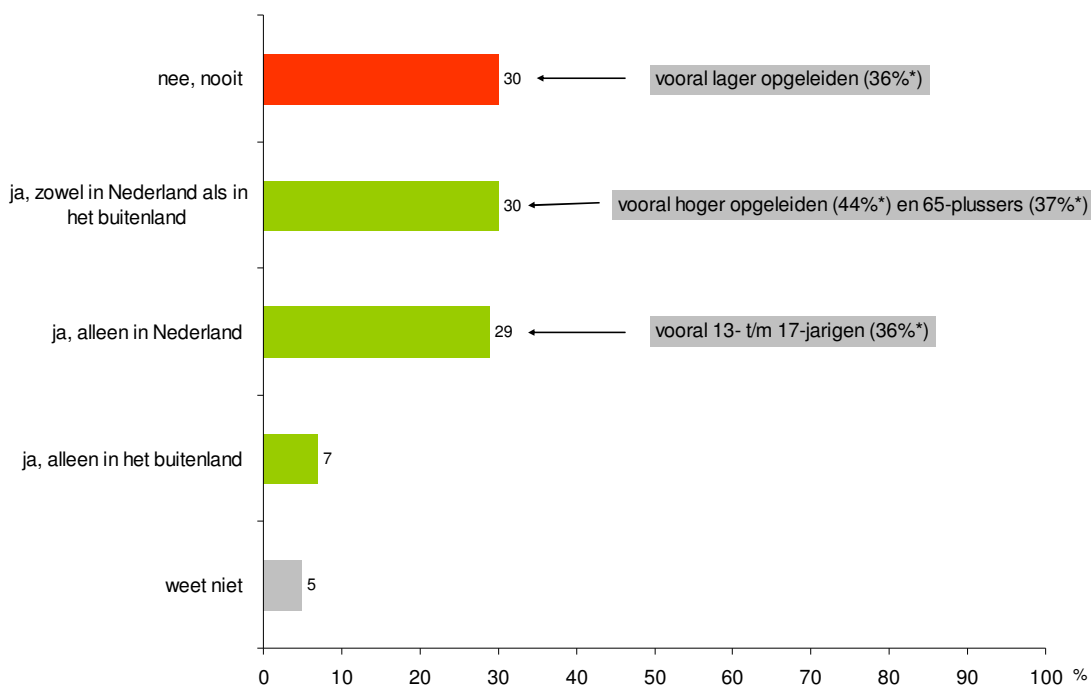

47 | Hoeveel musea zijn er volgens u in Nederland waarin aandacht wordt besteed aan de Tweede Wereldoorlog?
(n=929)

Van de Nederlandse bevolking heeft 65% wel eens een museum bezocht waarin aandacht wordt besteed aan de oorlog. 30% heeft dergelijke musea bezocht in binnen- en buitenland, 29% alleen in Nederland en 7% alleen in het buitenland.

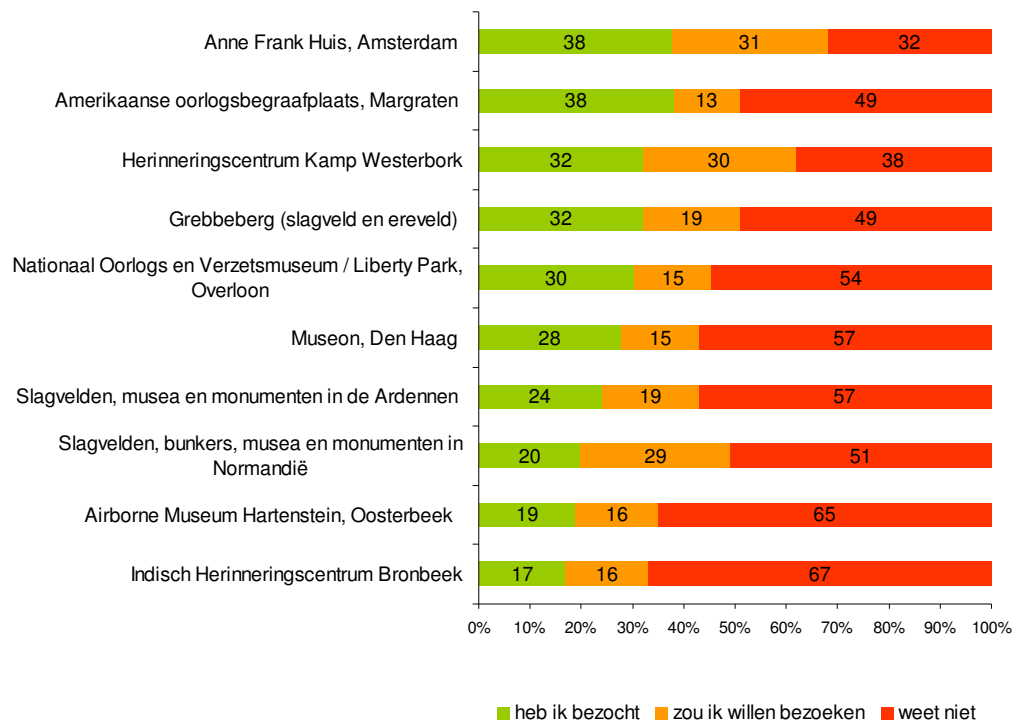
48 | Heeft u wel eens een museum bezocht waarin aandacht wordt besteed aan de Tweede Wereldoorlog? (n=929)

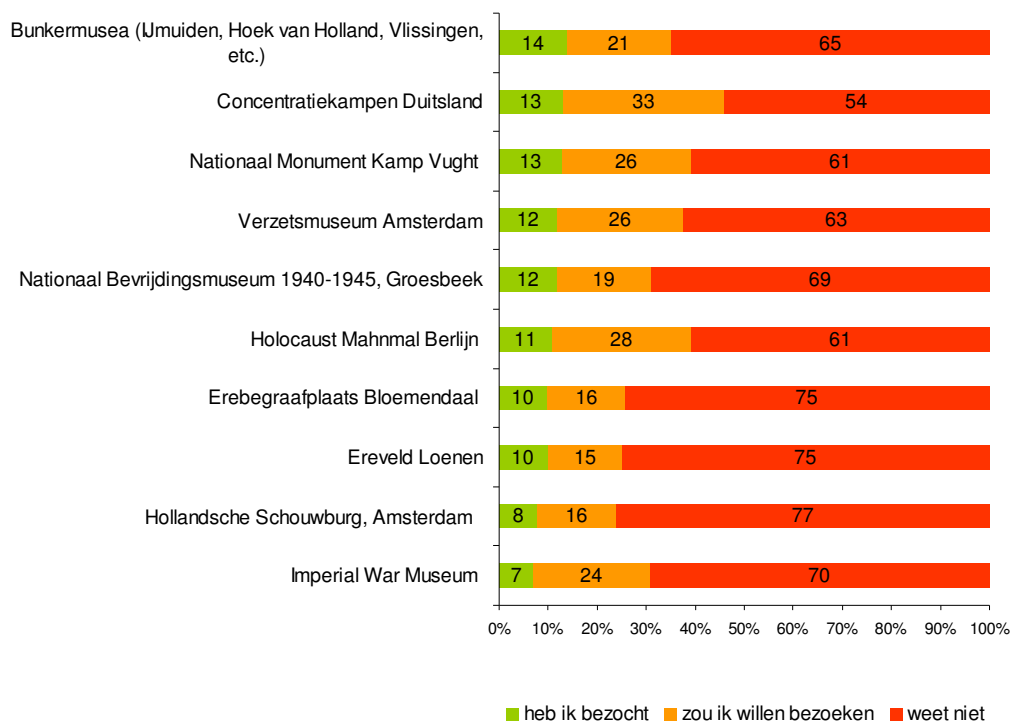
Ook hier zijn de verschillen in achtergrondkenmerken beperkt. Lager opgeleiden (36%) hebben vaker dan hoger opgeleiden (19%) nog nooit een museum bezocht waarin aandacht wordt besteed aan de Tweede Wereldoorlog. Jongeren van 13 tot en met 17 jaar (36%) hebben vaker dan andere leeftijdsgroepen alleen een museum in Nederland bezocht waarin aandacht wordt besteed aan de Tweede Wereldoorlog. 65-plussers (37%) hebben daarentegen vaker dan de andere leeftijdsgroepen dergelijke musea in Nederland én het buitenland bezocht. Ook is er verschil in museumbezoek tussen autochtonen en allochtonen: 27% van de autochtonen heeft nog nooit een museum bezocht dat aandacht aan de Tweede Wereldoorlog besteedt, tegenover 35% van de niet-westerse allochtonen.

Aan de respondenten is een lijst voorgelegd met 30 musea, historische of oorlogsplaatsen in binnen- en buitenland. Gevraagd is of mensen die musea, historische of oorlogsplaatsen al bezocht hebben en of ze deze zouden willen bezoeken. Het Anne Frank Huis (Amsterdam) en de Amerikaanse oorlogsbegraafplaats Margraten zijn het best bezocht: 38% van de Nederlanders heeft deze plaatsen wel eens bezocht. Meer dan een derde van de Nederlanders geeft bovendien aan het Anne Frank Huis in de toekomst nog een keer te willen bezoeken. De Grebbeberg en Herinneringscentrum Kamp Westerbork zijn door 32% van de Nederlanders bezocht.

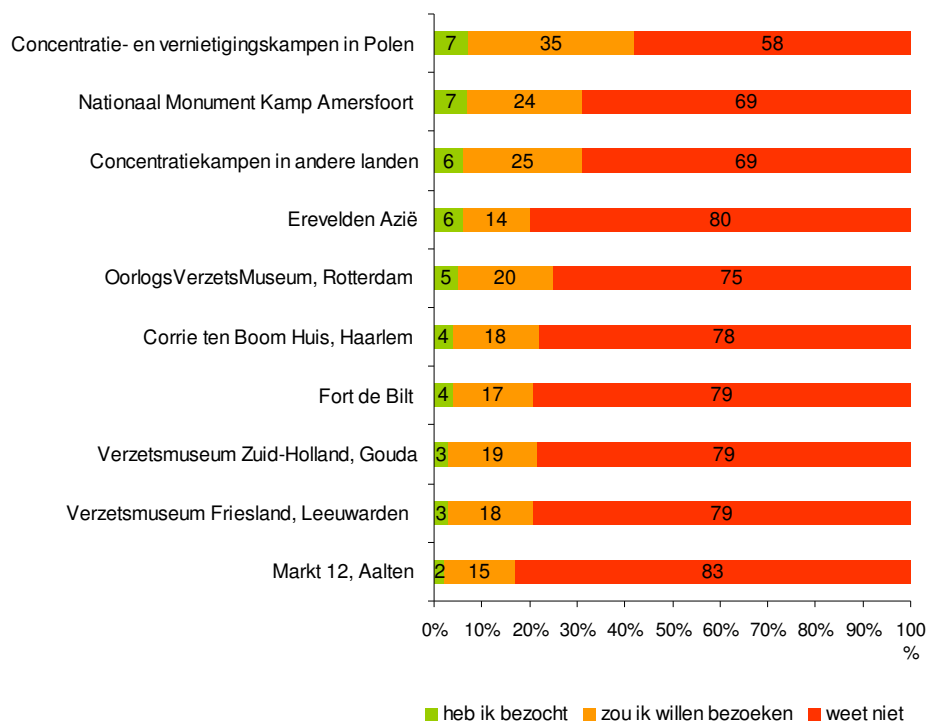
49 | Welke van de onderstaande musea of oorlogsplaatsen heeft u wel eens bezocht of zou u nog wel eens willen bezoeken? (top-10; n=929)

50 | Welke van de onderstaande musea of oorlogsplaatsen heeft u wel eens bezocht of zou u nog wel eens willen bezoeken? (top10-20; n=929)

51 | Welke van de onderstaande musea of oorlogsplaatsen heeft u wel eens bezocht of zou u nog wel eens willen bezoeken? (top20-30; n=929)

De aantallen mensen die bepaalde musea en oorlogsplaatsen in de toekomst nog zouden willen bezoeken zijn groot in relatie tot het daadwerkelijke bezoek aan die musea. Zo geeft een kwart van de Nederlanders aan ooit slagvelden, musea en/of monumenten in de Ardennen te hebben bezocht, terwijl een op de vijf Nederlanders dergelijke plaatsen in de Ardennen zou willen bezoeken. 35% van de Nederlanders zegt voormalige concentratie- en vernietigingskampen in Polen te willen bezoeken.

Hierbij geldt dat mensen die meer interesse hebben in de Tweede Wereldoorlog over het algemeen vaker aangeven dat ze bepaalde musea of plaatsen hebben bezocht of nog zouden willen bezoeken. De relatie tussen de interesses van mensen en de aard van de musea of plaatsen is minder eenduidig. Over het algemeen is het zo dat mensen met een specifieke interesse vaker musea of plaatsen hebben bezocht die aansluiten op hun interesse. Zo is 52% van de mensen die geïnteresseerd zijn in vervolging in het Anne Frank Huis geweest, tegenover 39% van de mensen die geïnteresseerd zijn in militaire geschiedenis. Echter, een oorlogsbegraafplaats als Margraten wordt even goed bezocht door mensen die interesse hebben in militaire geschiedenis (51%) als door mensen met interesse in vervolging (50%).

De hoge percentages 'weet niet' kunnen – tot slot – duiden op een potentieel onbereikbare doelgroep. Het ligt meer voor de hand dat de eerder vastgestelde onbekendheid van het Nederlandse publiek met (vooral) musea die aandacht aan de oorlog besteden en oorlogsplaatsen zeer groot is. Kennelijk wil een aanzienlijk deel van de Nederlanders dergelijke musea en historische plaatsen bezoeken, maar weten ze vaak niet dat ze bestaan.

In tabel 52 zijn de bezoekerspercentages uitgesplit naar leeftijd. Te zien is dat Herinneringscentrum Kamp Westerbork relatief veel bezocht is door 13- tot en met 17-jarigen en 25- tot en met 34-jarigen en dat de Amerikaanse oorlogsbegraafplaats Margraten veel relatief bezocht is door 65-plussers en 50- tot en met 65-jarigen.

Ook is gekeken welke musea en oorlogsplaatsen men nog zou willen bezoeken (tabel 53). Het Anne Frank Huis en concentratiekampen in Duitsland en Polen zijn door 13- tot en met 49-jarigen veel genoemde plaatsen waar men heen zou willen. Slagvelden, bunkers, stranden en musea in Normandië worden vaak door 25- tot en met 34-jarigen genoemd als plaatsen waar ze nog heen zouden willen.

52 | Welke van de onderstaande musea of oorlogsplaatsen heeft u wel eens bezocht? (percentages 'bezocht' uitgesplitst naar leeftijd; n=929)

	totaal	13 – 17 jaar	18 – 24 jaar	25 – 34 jaar	35 – 49 jaar	50 – 64 jaar	65-plus
	%	%	%	%	%	%	%
▪ Anne Frank Huis	38	27	32	28	39	44	47
▪ Margraten	38	16	19	23	32	49	66
▪ Grebbeberg	32	12	13	24	30	43	51
▪ Kamp Westerbork	32	31	24	32	27	33	49
▪ Liberty Park	30	14	22	22	24	40	48
▪ Museon	28	19	20	30	31	31	28
▪ Slagvelden, musea ed. in de Ardennen	24	8	14	16	20	34	45
▪ slagvelden, musea ed. in Normandië	20	11	15	10	13	28	38
▪ Airborne Museum	19	3	11	13	12	25	40
▪ Indisch Herinneringscentrum	17	4	9	8	12	25	37
▪ Bunkermusea in oa. IJmuiden etc.	14	8	5	8	15	18	28
▪ Concentratiekampen Duitsland	13	7	5	10	12	18	22
▪ Kamp Vught	13	12	14	13	9	17	20
▪ Bevrijdingsmuseum Groesbeek	12	5	3	15	5	20	22
▪ Verzetmuseum Amsterdam	12	5	8	7	12	12	22
▪ Holocaust Mahmal	11	2	7	11	9	19	15
▪ Ereveld Loenen	10	2	4	5	6	14	28
▪ Erebegraafplaats Bloemendaal	10	1	4	4	7	13	28
▪ Hollandsche Schouwburg	8	1	3	2	11	7	17
▪ Imperial War Museum	7	2	2	4	7	10	11
▪ Concentratiekampen Polen	7	4	5	7	5	5	19
▪ Kamp Amersfoort	7	5	1	6	3	14	11
▪ Erevelden in Azië	6	-	1	-	8	4	19
▪ Concentratiekampen in andere landen	6	3	8	5	4	9	8
▪ Oorlogs-en verzet- museum Rotterdam	5	1	4	4	5	7	8
▪ Corrie ten Boom Huis	4	1	4	2	2	5	12
▪ Fort de Bilt	4	2	2	1	3	7	7
▪ Verzetmuseum Friesland	3	1	3	2	4	4	3
▪ Verzetmuseum Zuid-Holland	3	6	-	2	1	4	6
▪ Markt 12, Aalten	2	4	2	-	1	2	8

53 | Welke van de onderstaande musea of oorlogsplaatsen zou u nog wel eens willen bezoeken? (percentages 'zou ik willen bezoeken' uitgesplitst naar leeftijd; n=929)

	totaal	13 – 17 jaar	18 – 24 jaar	25 – 34 jaar	35 – 49 jaar	50 – 64 jaar	65-plus
	%	%	%	%	%	%	%
▪ Anne Frank Huis	31	45	31	40	34	20	22
▪ Margraten	13	28	11	18	10	10	10
▪ Grebbeberg	19	29	15	21	21	16	16
▪ Kamp Westerbork	30	28	25	33	39	28	21
▪ Liberty Park	15	28	11	18	16	10	18
▪ Museon	15	23	10	22	13	9	24
▪ Slagvelden, musea ed. in de Ardennen	19	26	15	31	18	17	11
▪ slagvelden, musea ed. in Normandië	29	31	24	40	33	23	22
▪ Airborne Museum	16	28	14	18	20	12	14
▪ Indisch Herinneringscentrum	16	25	11	14	22	7	18
▪ Bunkermusea in oa. Ijmuiden etc.	21	29	14	28	22	16	17
▪ Concentratiekampen Duitsland	33	39	38	45	36	22	23
▪ Kamp Vught	26	29	15	29	30	18	31
▪ Bevrijdingsmuseum Groesbeek	19	26	15	20	21	16	21
▪ Verzetsmuseum Amsterdam	26	29	17	33	25	26	26
▪ Holocaust Mahmal	28	27	21	32	35	17	28
▪ Ereveld Loenen	15	26	12	17	15	8	19
▪ Erebegraafplaats Bloemendaal	16	25	8	19	15	13	18
▪ Hollandsche Schouwburg	16	26	13	19	15	10	19
▪ Imperial War Museum	24	25	14	28	28	16	30
▪ Concentratiekampen Polen	35	39	30	47	39	32	21
▪ Kamp Amersfoort	24	29	18	24	29	17	30
▪ Erevelden in Azië	14	26	12	17	12	10	13
▪ Concentratiekampen in andere landen	25	29	22	38	29	15	18
▪ Oorlogs-en verzets- museum Rotterdam	20	27	12	22	21	14	26
▪ Corrie ten Boom Huis	18	25	8	27	20	12	17
▪ Fort de Bilt	17	25	14	19	20	10	19
▪ Verzetsmuseum Friesland	18	29	7	24	19	10	23
▪ Verzetsmuseum Zuid-Holland	19	22	12	22	23	13	20
▪ Markt 12, Aalten	15	27	9	18	18	7	15

Samenvattend kan worden gesteld dat de meeste Nederlanders niet specifiek op zoek gaan naar boeken, films, games, televisieprogramma's, musicals of theaterstukken *omdat* die over de Tweede Wereldoorlog gaan. Verder kijkt men vaker films, documentaires en tv-programma's over de Tweede Wereldoorlog dan dat zij oorlogsmonumenten, tentoonstellingen, musea of historische plekken bezoeken. *Schindlers List*, *Soldaat van Oranje* en *Oorlogswinter* zijn de meest bekeken films over dit onderwerp. *Het Achterhuis*, *Oorlogswinter* en *De Aanslag* zijn de meest gelezen boeken over dit onderwerp.

Veel Nederlanders weten niet hoeveel musea er in Nederland zijn die aandacht besteden aan de Tweede Wereldoorlog. 69% van de Nederlanders denkt dat dit er 10 of minder zijn, terwijl er meer dan 100 musea zijn die hier aandacht aan besteden. Veel van deze musea zijn onbekend bij het grote publiek. Van de Nederlandse bevolking heeft 66% wel eens een museum bezocht waarin aandacht wordt besteed aan de oorlog.

Van alle musea en oorlogsplaatsen zijn het Anne Frank Huis (Amsterdam) en de Amerikaanse oorlogsbegraafplaats Margraten het best bezocht. De aantallen mensen die bepaalde musea of oorlogsplaatsen in de toekomst nog zouden willen bezoeken zijn groot in relatie tot het daadwerkelijke bezoek aan die musea of oorlogsplaatsen.

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Vragenlijst

Door Veldkamp is een conceptvragenlijst opgesteld, waarbij grotendeels geput is uit de vragenlijsten die in de voorgaande metingen zijn gebruikt. Daarnaast is een aantal vragen over het thema vrijheid en het thema 'belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog' toegevoegd. In nauw overleg met het Nationaal Comité 4 en 5 mei is de vragenlijst definitief gemaakt. De invulduur bedroeg gemiddeld 43 minuten.

Methode

Voor de gegevensverzameling is gebruik gemaakt van ons accesspanel TNS NIPObase. Dit is een database van huishoudens die over een pc en een modem beschikken en die zich bereid hebben verklaard aan onderzoek mee te werken. Met behulp van hun pc vullen deze personen met enige regelmaat (d.w.z. circa 1x per maand) de vragenlijsten in, via CAWI. De interviews vinden plaats via de 'self-completion methode'.

Het panel bestaat in totaal uit 200.000 personen. De werving voor het panel geschiedt grotendeels via traditionele onderzoeksinstrumenten. Bij de diverse mondelinge en telefonische omnibussen van Veldkamp en TNS NIPO wordt de bereidheid voor deelname aan het panel getoetst. Bij al deze onderzoeken is sprake van random sampling: iedere groep uit de samenleving heeft in principe een even grote kans om in de steekproef te komen. De huishoudens waarvan de panelleden deel uitmaken, zijn in het bezit van een computer met internetverbinding.

Steekproef en veldwerk

Uitgegaan is van het ondervragen van 900 Nederlanders van 13 jaar en ouder voor zes leeftijdscategorieën met eenzelfde aantal waarnemingen (150 per categorie). Dat betekent dat de jongste leeftijdscategorieën sterk zijn oververtegenwoordigd (13-17 jaar en 18-24 jaar). Hierdoor is het mogelijk om per onderscheiden leeftijdscategorie uitspraken te doen. Daarnaast is er gestratificeerd op etniciteit, om ervoor te zorgen dat er voldoende westerse en niet-westerse allochtonen in de steekproef vertegenwoordigd zouden zijn, om ook over deze groepen uitspraken te kunnen doen.

Er is een steekproef uit TNS NIPObase getrokken van N=1.250 personen. Het veldwerk is uitgevoerd van 7 tot en met 17 februari 2011. Van de benaderden hebben N=929 deelgenomen aan het onderzoek, waarmee de respons uitkomt op 74%. In de netto steekproef waren N=133 westerse en N=129 niet westerse allochtonen vertegenwoordigd. De netto steekproef is op een aantal kenmerken (sekse, leeftijd, opleidingsniveau, grootte huishouden, regio, stedelijkheidsgraad en etniciteit) vergeleken met landelijke cijfers (volgens de Gouden Standaard) en waar nodig herwogen. Het resultaat is dat we kunnen spreken van een representatieve steekproef op deze achtergrondkenmerken.

Wijze van rapporteren

In het rapport zijn de resultaten weergegeven in afgeronde percentages, waarbij percentages met de eerste decimaal ≥ 5 naar boven zijn afgerond en percentages met een decimaal < 5 naar beneden. Indien hierdoor bij optelling kolom- of rijtotalen groter of kleiner dan 100% ontstonden, dan zijn deze *niet* gecorrigeerd. Bij de figuren en tabellen zijn de letterlijke teksten van de voorgelegde vragen opgenomen, tenzij het gaat om uitsplitsingen naar verschillende groepen of samenvoeging van verschillende vragen.